

In spoedeisende gevallen ...

Drs. Michael van der Zee (1969) is Hoofd van het Bureau voor Marechaussee Historie (BMH) van de Staf Koninklijke Marechaussee in Den Haag.

Tot het onderzoeksdomein van het BMH behoort de geschiedenis van de Koninklijke Marechaussee, inclusief die van het Korps Politietroepen en het Korps Militaire Politie.

Dit artikel richt zich op de naoorlogse zogenaamde harde bijstandverlening van de Koninklijke Marechaussee aan de politie. Na de positionering van deze taak in de wet- en regelgeving te bespreken, zal aan de hand van een drietal markante gebeurtenissen het optreden en de uitrusting van de Marechaussee tijdens de bijstand centraal staan.

Inleiding

De Koninklijke Marechaussee geeft op diverse manieren invulling aan de samenwerking met de politie. Juister gezegd bestaat het taakveld 'samenwerking' uit assistentie, samenwerking en bijstand. In tegenstelling tot assistentie zijn samenwerking en bijstand per definitie meer structureel, waarbij bijstand zich alleen zal voordoen in bijzondere gevallen. Dit artikel richt zich op de naoorlogse zogenaamde harde bijstandverlening van de Koninklijke Marechaussee aan de politie. Na de positionering van deze taak in de wet- en regelgeving te bespreken, zal aan de hand van een drietal markante gebeurtenissen het optreden en de uitrusting van de Marechaussee tijdens de bijstand centraal staan.

Wet- en regelgeving over de bijstand

Met de bevrijding van Nederland werden de Duitse verordeningen over de politieorganisatie buiten gebruik gesteld. Om een bestuurlijke en organisatorische chaos te voorkomen had de Nederlandse regering in ballingschap nog tijdens de oorlog het Besluit van 27 september 1944, houdende vaststelling van het Buitengewoon Politiebesluit[1] (Buitengewoon Politiebesluit 1944) uitgevaardigd. Dit trad na de bevrijding met onmiddellijke ingang in werking. Dat het Buitengewoon Politiebesluit 1944 slechts van tijdelijke aard was, werd duidelijk met het tot stand komen van het besluit van 8 november 1945, houdende vaststelling van het Politiebesluit 1945[2] (Politiebesluit 1945). In afwijking van het vooroorlogse Rijkspoliebesluit uit 1935 werd de Koninklijke Marechaussee (KMar) niet als politie beschouwd. De KMar werd slechts genoemd in artikel 15, waarin de levering van bijstand aan de politie werd geregeld: In spoedeisende gevallen kan het in het vorig lid bedoelde verzoek rechtstreeks worden gericht tot de leiding van de politie-eenheden, die voor het geven van bijstand in aanmerking koomen en zoo noodig tot den door Onzen Minister van oorlog aangewezen Commandant der Koninklijke

Marechaussee. De burgemeester stelt den Procureur-Generaal, fungerend Directeur van Politie en Onzen Commissaris in de provincie daarvan terstond in kennis.

Het was niet zo dat met het Politiebesluit 1945 ook de taken en bevoegdheden van de Koninklijke Marechaussee waren geregeld. Maar de minister van Oorlog, 1. Meynen, nam als beheerder van de KMar het genoemde politiebesluit wel als uitgangspunt. Volgens hem kon het niet anders zijn dat marechaussees bij het uitoefenen van de civiele politiedienst als politieambtenaar werden aangewezen. Voor zijn betoog beriep hij zich op het eerste artikel van het genoemde politiebesluit, volgens welk de politie bestond uit de burgerlijke of militaire corpsen, of onderdeelen daarvan door Onze Ministers van Justitie en Binnenlandsche Zaken gemeenschappelijk, met goedvinden van het Hoofd van het Departement van Algemeen Bestuur, waaronder die corpsen ressorteeren, tijdelijk of duurzaam daartoe aangewezen.

Na diverse onderhandelingsrondes, waaraan naast minister Meynen ook zijn collega's van Binnenlandse Zaken en Justitie deelnamen, kwam een ontwerp KB tot stand. Aan dit ontwerp was tegelijkertijd een uitvoeringsbeschikking gekoppeld. Dit zogenaamde Besluit Koninklijke Marechaussee 1946 stelde nadrukkelijk vast dat de KMar een onderdeel was van de Koninklijke Landmacht. De taken van dit landmachtonderdeel werden omschreven in artikel 2, waaronder ook het verlenen van bijstand aan de politie naar de regelen, gesteld in het Politiebesluit 1945. De gekoppelde uitvoeringsbeschikking liet geen misverstand verstaan over de positionering van de KMar in het Nederlandse politiebestedel: De onderdelen der Koninklijke Marechaussee die politiedienst verrichten als bedoeld in artikel 2, lid 1, onder b, van het Besluit Koninklijke Marechaussee 1946, worden als politie aangewezen krachtens het gestelde in artikel 1, onder c, van het Politiebesluit 1945. Omdat de ministers het echter niet eens konden worden over een ondersteunende politiewet, traden het besluit en de beschikking nooit in werking. Waren alle voorafgaande onderhandelingen en besprekingen dan voor niets geweest? Zeker niet. Zowel het besluit als de beschikking uit 1946 beschouwden de ministers als het fundament waarop de positie en taak van de Koninklijke Marechaussee was gegrondvest.

Pas in het volgende decennium werden bij Besluit van 6 februari 1954, houdende vaststelling van de taken van de Koninklijke Marechaussee[3] (Takenbesluit 1954) de taken van de KMar buiten de krijgsmacht uiteindelijk vastgesteld. Onverminderd de bevoegdheden van de rijks- en gemeentepolitie, was aan de Marechaussee onder andere de taak opgedragen het op aanvraag van de daartoe bevoegde organen verlenen van bijstand aan de politie ter handhaving van de openbare orde. Een tegenvaller voor iedereen die het Wapen der Koninklijke Marechaussee een warm hart toedroeg was wel dat het Takenbesluit 1954 met geen woord meer repte over het aanwijzen van marechaussees als politie. Maar de algemene verwachting binnen het Wapen was dat deze tekortkoming van de beschikking uit 1946 wel zou worden rechtgezet in het inmiddels ingediende ontwerp Politiewet. De uiteindelijke wet van 4 juli 1957, houdende een regeling met betrekking tot de gemeente- en rijkspolitie[4] (Politiewet 1957), liet inderdaad geen ruimte open voor discussie: Deze wet verstaat onder politie de gemeentepolitie en de rijkspolitie. Met het noemen in het zogenaamde bijstandartikel 47 leek het verlenen van bijstand wederom de belangrijkste politietaak voor de Koninklijke Marechaussee te zijn. Dit betekende echter niet dat de bijstandverlening lichtzinnig ter hand werd genomen.

Watersnoodramp februari 1953

In de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 werden Zeeland, Zuid-Holland en het westen van Noord-Brabant overvallen door een combinatie van een springvloed en een orkaan, waarop vele dijken doorbraken. Deze ramp ging ook aan de plaatselijke politie en de brigades van de Koninklijke Marechaussee niet ongemerkt voorbij. Zij wisten de voeten nauwelijks droog te

houden. Gezien de aard en de omvang van de ramp verzochten de autoriteiten al snel tot bijstand. Het verlenen daarvan door de krijgsmacht was in handen van de Territoriaal Bevelhebber West en tevens Nederlands Territoriaal Bevelhebber, luitenantgeneraal D.G. Buurman van Vreeden. De generaal kon een beroep doen op elk willekeurig krijgsmachtonderdeel, waaronder dus ook de KMar. Voor het verlenen van bijstand kon het Wapen zeven bijstandeskadrons op de been brengen. Een bijstandeskadron kende de volgende organisatie:

Commandogroep:

Eskadronscommandant met commandowagen (gepantserde 3/4 tonner)

Chauffeur

Officier toegevoegd met motor

Wachtmeester radiotelefonist met radio-installatie type 19

Opperwachtmeester schrijver met administratiewagen

Wachtmeester menagemeester

Chauffeur

Opperwachtmeester motortransport onderofficier met motor

Vier ordonnansen met motor

Twee koks

Chauffeur met keukenwagen

Opperwachtmeester veiligheidsonderofficier met pionierswagen

Ziekenverpleger

Chauffeur

Peloton Pantserwagens:

Commandant Peloton Pantserwagens met pantserwagen

Chauffeur

Radiotelefonist met radio-installatie type 19

Twee motorordonnansen met motor

Drie Wagencommandanten met pantserwagens

Drie chauffeurs

Drie radiotelefonisten met radio-installatie type 19

Vier marechaussee pelotons:

Commandant

Chauffeur

Drie groepen van een wachtmeester en acht marechaussees

Drie drietonners met drie chauffeurs

Drie lichte mitrailleurs en een granaatwerper

In de middag van 1 februari 1953 gaf de Commandant Koninklijke Marechaussee (CKMar), kolonel W. Kist, de eskadronscommandanten de opdracht om tot concentratie over te gaan. Zowel de commandant van het zogenaamde D-eskadron, majoor K.J.H. Poll, als die van het zogenaamde H-eskadron, kapitein J. van der Ven, kregen het bevel zich te verzamelen te Amersfoort. Vanaf het moment dat zij zouden arriveren op het verzamelpunt stonden zij ter beschikking van generaal Buurman van Vreeden. Omwille van de coördinatie werd op 2 februari de commandant van de 6e Divisie KMar, luitenant-kolonel W.G.F.A. van Walt Meijer,

toegevoegd aan de staf van de generaal in Rotterdam. Als Hoofd Marechausseedienst was overste Van Walt Meijer aanspreekpunt bij en de coördinator van de bijstandverlening door de KMar. De beide marechaussee-eskadrons werden ingezet op de Zuid-Hollandse eilanden. Andere marechaussee-eenheden kwamen in actie in Zeeland en het westelijk deel van Noord-Brabant. Majoor Poll keerde op 13 februari met het D-eskadron terug naar de vredesstandplaats. De collega's van het H-eskadron met kapitein Van der Ven volgden vier dagen later.

De bijstandeskadrons moesten tijdens de Watersnoodramp vanwege inundaties noodgedwongen zonder hun sterkste troef, het peloton pantserwagens, opereren. Bij de Koninklijke Marechaussee werd een pantserwagen onder andere gebruikt voor verkenningdoeleinden, beveiligingstaken, het ontruimen van straten en pleinen, en als snel verplaatsbare reserve. Het grote pluspunt van de pantserwagen lag in zijn snel en verrassend optreden. Door de bepantsering konden 'kwaadwilligen' tot op zeer korte afstand worden genaderd. Volgens een toenmalig gebruikte handleiding was een pantserwagen vooral door het moreel effect bij uitstek geschikt voor het voorkomen van uitbreiding van reeds uitgebroken onlusten. Het paradepaard van een pantserwagenpeloton was de gepantserde GMC Otter I verkenningauto. De 'Otter' was gedurende de Tweede Wereldoorlog door de geallieerden op grote schaal geproduceerd. Hij bezat een viertakt benzinemotor (kopklep), met een zestal in lijn opgestelde cilinders. De Otter had een totale lengte van 4,496 meter, een totale breedte van 2,134 meter, en een totale hoogte van 2,438 meter, met een gewicht van 4627 kg gevechtsklaar uitgerust. De hoofdbewapening bestond normaliter alleen uit een lichte mitrailleur, de brengen met het kaliber 7.7 mm. Het was weliswaar mogelijk een tweede wapen aan te brengen, het Boys A1 rifle, een antitankgeweer, maar dat ging ten koste van de radio-installatie. De bij de KMar in gebruik zijnde Otter was tevens uitgerust met een rookwerper, geschikt om een zogenaamde rookkaars 80 tot 100 meter voor zich uit te werpen. Er waren gemiddeld vijf rookkaarsen aanwezig. De Otter zou tot 1970 in de bewapening van de KMar blijven. Pas in dat jaar was de totale vervanging van het intussen zeer verouderde voertuig door pantserrupsvoertuigen een feit.

Amsterdam juni 1966

In de vroege ochtend van 14 juni 1966 liet CKMar, brigadegeneraal H.J. Amelink, een waarschuwingsbericht uitgaan naar de commandant van de 2e Divisie Koninklijke Marechaussee, kolonel L. Strabbing: 'Reken op bijstand te Amsterdam'. De voorafgaande avond was bij een protestdemonstratie van bouwvakkers een van hen ten gevolge van een hartaanval overleden. Dezelfde avond en nacht gonsde het echter van de geruchten dat deze bouwvakker was omgekomen door politiegeweld. Als De Telegraaf als enige krant in haar ochtendeditie meldt dat de bouwvakker waarschijnlijk een natuurlijke dood is gestorven slaat de vlam in de pan. Zo'n vijfduizend man, naast bouwvakkers en provo's vooral 'nozems', haalden eerst verhaal bij De Telegraaf, waarna het geweld zich verplaatste naar de Dam en het Damrak. Op grond van artikel 47, lid 3 van de Politiewet 1957, richtte de burgemeester van Amsterdam, mr. G. van Hall, op 14 juni omstreeks 11.15 uur, een vordering tot het verlenen van bijstand rechtstreeks tot de desbetreffende divisiecommandant van de KMar.

Sinds december 1965 was bij de Koninklijke Marechaussee ten aanzien van bijstandverlening bepaald dat in beginsel ieder district, met uitzondering van Zeeland, een bijstandpeloton moest leveren bestaande uit een commandogroep van vier man en vier groepen van tien man. In de grote districten gold dit voor ieder rayon. De commandant van de 2e Divisie stelde het bijstandpeloton van het district Noord-Holland als eerste ter beschikking. Een uur later werden op verzoek van de Hoofdcommissaris van Politie, H.J. van der Molen, ook de bijstandpelotons van de districten Zuid-Holland en Zeeland ter beschikking gesteld. Tijdens een telefonisch

gesprek vernam generaal Amelink van burgemeester Van Hall dat deze de Commissaris van de Koningin in Noord-Holland, mr. F.J. Kranenburg, had verzocht een verzoek tot bijstand te richten aan de minister van Binnenlandse Zaken, J. Smallenbroek. Hierop wendde de laatste zich tot zijn collega van Defensie, P.J.S. de Jong. 's Middags om 15.00 uur werd door minister De Jong het volgende bepaald:

- Met de leiding van de bijstand te Amsterdam wordt belast de waarnemend commandant van de 2e Divisie KMar, luitenant-kolonel P.C. Schriek;
- Behalve de reeds ingezette drie pelotons van de 2e Divisie, zullen onmiddellijk een peloton van de 3e Divisie en een peloton van de 1e Divisie naar Amsterdam worden gedirigeerd;
- Een peloton van de 1e Divisie en een peloton van de 3e Divisie zullen naar Utrecht worden verplaatst, aldaar in de marechausseekazerne en omgeving worden gelegerd, en als reserve ter beschikking worden gesteld van overste Schriek;
- Vier pelotons respectievelijk van de 1e en 3e divisie zullen worden geconsigneerd in de standplaatsen en op nader bevel van CKMar kunnen worden ingezet te Amsterdam.

Nog in de nacht van 14 op 15 juni werden de twee reservepelotons te Utrecht in Amsterdam ingezet. In de vroege morgen van 15 juni volgden de vier in hun standplaatsen geconsigneerde pelotons. Daar bovenop vertrokken 200 man van het Depot in Apeldoorn naar de hoofdstad. Terwijl de Koninklijke Marechaussee een extra 150 man achter de hand hield, werden op last van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten, luitenant-generaal F. van der Veen, twee marechaussee-eskadrons van het Eerste Legerkorps ter beschikking van generaal Amelink gesteld. Deze in Nunspeet geconsigneerde eskadrons kwamen echter niet in actie. In de middag van 16 juni bedroeg het totaal aantal marechaussees dat bijstand verleende zo'n 800 man. Het zou ten minste tot eind juni duren voordat de totale sterkte aan marechaussees ging afnemen. Nadat er was besloten dat hun aantal kon worden gehalveerd, keerden op 24 juni 400 marechaussees terug naar hun standplaatsen. Met ingang van 2 juli werd de effectieve sterkte verder teruggebracht tot 180 marechaussees. Aan deze maatregel lag een besluit van de ministerraad ten grondslag. Om tot deze effectieve sterkte van 180 man te komen, moest echter een detachement met een daadwerkelijke sterkte van zeven pelotons met in totaal 210 marechaussees te worden gevormd. Bij de divisies van de KMar werd in de periode van 2 juli tot eind augustus ook nog eens een reserve achter de hand gehouden ter grootte van acht pelotons met in totaal 240 marechaussees.

Op 8 juli 1966 schreef minister Smallenbroek aan zijn collega De Jong een brief waarin hij zijn tevredenheid en dank uitsprak over de manier waarop de Koninklijke Marechaussee in Amsterdam was opgetreden. Belangrijk voor het slagen van dit optreden was misschien wel de persoonlijke en materiële uitrusting waarover de marechaussees tijdens het verlenen van de bijstand beschikten. Voor wat de persoonlijke uitrusting betrof hadden deze op de moeilijke dagen van 14 en 15 juni wel het een en ander te danken aan de collega's van de Amsterdamse gemeentepolitie en het Korps Mariniers. De zwarte marechausseehelm was een weldaad gebleken. In het aangezicht van de stenengooiende massa heeft deze menige hoofdwond weten te voorkomen. De organieke wapenstok bleek echter niet te voldoen. Hij was te kort om een menigte op afstand te houden. Gelukkig voor de marechaussees stelde de Amsterdamse gemeentepolitie een reservevoorraad van 90 centimeter lange wapenstokken ter beschikking, terwijl ook de mariniers op aanvraag 200 van dergelijke stokken afstonden. De laatstgenoemde exemplaren waren waarschijnlijk afkomstig uit het arsenaal van het voor de Verenigde Naties

bestemde detachement van de zeesoldaten. Eenzelfde aantal aan schilden, afkomstig van dit VN-detachement, werd eveneens afgestaan. De KMar zorgde voor een primeur, want niet eerder had de politie in Nederland een dergelijke uitrusting gehad. Nadat de leden van het Wapen met de lange wapenstok en het rotan schild waren uitgerust vielen er geen gewonden meer binnen de eigen gelederen.

Het meest in het oog springende marechausseevoertuig tijdens de geleverde bijstand was de Volkswagen Combi. Naast 22 Daf drietonners en twee jeeps werden er 32 van de genoemde Combi's ingezet. Aangezien de praktijk leerde dat er in kleine groepen moest worden opgetreden, die zich bovendien snel moesten kunnen verplaatsen, genoot de Combi als patrouillevoertuig de voorkeur boven de drietonner. De laatste werd haast uitsluitend ingezet voor het vervoer naar politiebureaus en als arrestantenwagen. De eerste Volkswagen Combi's, in totaal 84, waren tussen 1955 en 1956 afgeleverd ter vervanging van de gepantserde GMC drietonners en Ford F2 bestelauto's. Volgens de specificaties van het model zoals gangbaar sinds 1962 bezat de Volkswagen een viertakt luchtgekoelde benzinemotor, met een viertal cilinders in zogenaamde boxeropstelling. Met een maximaal vermogen van 34 pk had de Combi een topsnelheid van 95 kilometer per uur. Hij had een totale lengte van 4,28 meter, een totale breedte van 1,75 meter, en een totale hoogte van 1,94 meter, met een toelaatbaar totaalgewicht van 1.865 kilo (met passagiers). Een aantal van bij de Koninklijke Marechaussee in gebruik zijnde Volkswagen Combi's beschikte over een afneembare gaasafscherming van de ruiten. Tijdens de bijstand in Amsterdam werden door zorg van 567 Technische Dienst Herstel Compagnie de ruiten van alle ingezette Combi's van een dergelijke bescherming voorzien.

Een jaar na dato leverde de Koninklijke Marechaussee nog steeds bijstand aan de gemeentepolitie te Amsterdam. Tenslotte besliste de regering eind 1967 dat, op grond van artikel 47 lid 2 van de Politiewet, een detachement van 120 marechaussees tot 1 januari 1971 bijstand zou verlenen aan de Amsterdamse gemeentepolitie[5]. Daartoe werd de brigade Amsterdam-bijstand in het leven geroepen. Het Wapen kon een dergelijk aantal alleen maar leveren omdat enerzijds de grensbewaking aan de zuidgrens was komen te vervallen en die aan de oostgrens was verminderd.

Nijmegen februari 1981

Op 15 januari 1981 kwam de gemeenteraad van Nijmegen tot het definitieve besluit om een parkeergarage in de Piersonstraat te bouwen. Dat dit besluit niet zonder slag of stoot tot stand was gekomen bleek wel uit het feit dat het voorafgaande proces van inspraak en besluitvorming meer dan tien jaar had geduurd. De grootste moeilijkheid moest echter nog komen. Om de bouw van de parkeergarage te realiseren moesten negen woningen in de Piersonstraat, de panden 22-38, en een pand in de Karregas, het zogenaamde pakhuis 'De Eenhoorn' gesloopt worden. Er was echter een probleem: de panden waren gekraakt.

Het clandestien bewonen van leegstaande woningen, het feitelijk kraken, was al een verschijnsel uit de jaren zestig. Maar het werd vooral geassocieerd met de tweede helft van de jaren zeventig en de vroege jaren tachtig. Het kraken had door het toedoen van politiek actieve jongeren een politieke dimensie gekregen. Woningen en panden werden gekraakt met het doel sociale en ruimtelijke veranderingen in voornamelijk de stad te bereiken. Bovendien gingen krakers op landelijk niveau samenwerken. Een Landelijk Overleg Kraakgroepen coördineerde vanaf 1977 grote demonstraties en Nationale Kraakdagen om een ingediend wetsvoorstel voor een antikraakwet tegen te gaan. Het aanvankelijk passieve en lijdzame 'verzet' kreeg op den duur een grimmiger karakter. De in de ogen van de kraakbeweging excessief hard optredende politie tijdens de ontruiming van een hoekpand van de Nicolaas Beetsstraat en Jacob van Lennepstraat

in Amsterdam 1978 was daar debet aan. Ontruimingsacties te Amsterdam in 1979 en 1980, Keizersgracht - Vondelstraat - Prins Hendrikkade, lieten een kraker zien die bereid was zijn gekraakte pand te barricaderen en zolang mogelijk te bezetten en te verdedigen.

In Nijmegen waren de genoemde panden bezet door 40 krakers. Deze waren aanvankelijk akkoord gegaan met het voorstel van de gemeente de panden te ontruimen, zodra deze gesloopt zouden worden. De gemeenteraad kwam op 15 januari 1981 van een koude kermis thuis. De krakers waren niet langer bereid de genoemde panden te verlaten. De gemeente Nijmegen besloot door middel van een kort geding haar gelijk te halen, daarmee hopende een pressiemiddel tegen de krakers in handen te krijgen. Ondanks de uitspraak van het rechterlijk vonnis op 20 februari om zo spoedig mogelijk tot ontruiming over te gaan verklaarden de krakers zich tegen de ontruiming door de politie te verzetten.

Er moest rekening gehouden worden met heftig verzet van de krakersbeweging. Op de dag van de ontruiming zouden 700 tot 800 actievoerders naar Nijmegen komen. De politie verwachtte dat de krakers in vijf groepen zouden opereren. Eén groep zou weerstand bieden in de gebarricadeerde panden in de Piersonstraat, terwijl een tweede groep zich verschanst had in 'De Eenhoorn'. De overige drie groepen moesten enkele meters hoge barricades oprichten in de toegangswegen naar de gekraakte panden. Voor deze barricades werden brede en diepe tankgrachten aangelegd. De toegangswegen zouden onder water worden gezet, waardoor in deze vorstperiode de straten zouden veranderen in ijsbanen. Bovendien werd er rekening gehouden met rellen elders in de stad om zodoende een aanslag te plegen op de beschikbare capaciteit van de politie in Nijmegen.

De gemeente realiseerde zich al snel dat het aanvankelijk geopperde idee van een optreden van alleen de gemeentepolitie niet uitvoerbaar zou zijn. Men ging te rade bij een tweetal instanties met ervaring in ontruiming, namelijk de Amsterdamse gemeentepolitie en de Koninklijke Marechaussee. Namens de KMar fungeerde als plaatsvervangend commandant van de 3e Divisie luitenant-kolonel H. van den Bout. Op grond van diens voorstel werd aan de politie, na een uitvoerige discussie en ruggespraak met de minister van Binnenlandse Zaken, de volgende algemene opdracht geformuleerd:

- Ontruim de panden Piersonstraat 22-38 en het gebouw 'De Eenhoorn' in de Karregas, zulks ter uitvoering van het desbetreffende vonnis, gewezen in kort geding;
- Handhaaf c.q. herstel tot een aanvaardbaar niveau de orde en rust, zowel ter plaatse als in andere delen van de stad, uitgaande van dienaangaande beschikbare informatie;
- Schakel vroegtijdig uit de [illegale - MvdZ] radiozender 'Rataplan', indien deze actief mocht zijn in verband met de uit te voeren ontruimingsacties.

Op 19 februari om 22.53 uur werd de Koninklijke Marechaussee verzocht bijstand te leveren voor de verwachte ontruiming op 23 februari. Het ging om speciale ontruimingseenheden en een algemene reserve ten behoeve van de gemeentepolitie. De ontruimingseenheden vormden het hoofdbestanddeel van de bijstand verlenende marechaussees. Zij werden geacht op te treden van 10 uur in de ochtend van de 22e februari tot en met 10 uur in de ochtend van de 24e februari. Zij omvatten de operationeel commandant van de KMar, overste Bouten, de plaatsvervangend algemeen commandant, kapitein G. Beelen, drie eskadroncommandogroepen, 15 bijstandpelotons, de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (omschreven als Peloton Speciale Taak), een pantserwagenpeloton, 30 traangasschutters en acht motorrijders. Toegevoegd van de Koninklijke Landmacht waren twee artsen, twee pantserrups gewondentransportvoertuigen, 15 gewondenverzorgers, drie Leopard genietanks, en twee Leopard bergingstanks. Daarnaast

bestond de bijdrage van de politie aan de ontruimingseenheden uit een detachement precisieschutters van de rijkspolitie en een peloton Mobiele Eenheid van de gemeentepolitie Amsterdam. Overigens bleef de totale sterkte van bijstandverlenende eenheden van de rijkspolitie en de gemeentepolitie niet beperkt tot de eerder genoemde eenheden. De rijkspolitie had tien ME-pelotons om ingezet te worden voor de zogenaamde buitenring rondom de gekraakte panden. Van de gemeentepolitie werden vijf ME-pelotons ingezet voor de beheersing van de binnenstad, en nog eens twee pelotons voor objectbewaking. Overige eenheden van de gemeentepolitie werden voornamelijk als reserve achter de hand gehouden of traden coördinerend op.

De ontruiming van de panden gebeurde in de ochtend van maandag 23 februari. Zij zou in acht fases moeten verlopen. In grote lijnen verliep de ontruiming als volgt: Nadat de rijkspolitie de voorafgaande tweeënehalf uur het zogenaamde operatiegebied had afgegrensd, vertrok even na half zeven in de ochtend de ontruimingseenheid bestaande uit drie echelons van de Koninklijke Marechaussee uit de Generaal de Bonselkazerne in Grave naar Nijmegen. Tussen kwart over zeven en half acht bereikten zij Nijmegen. Nadat mondelinge en schriftelijke sommaties richting actievoerders en demonstranten geen effect sorteerden werd begonnen met het afvoeren (wegslepen) van zitdemonstranten in de Karregas en de Piersonstraat. Na de inzet van traangas leken de straten vrij en werd er opgetrokken richting barricades. Vanaf de daken werden de ontruimingseenheden echter bestookt met allerlei projectielen waaronder molotovcocktails. Een eenheid van de BSB had echter het dak van 'De Eenhoorn' weten te bereiken en leverde traangassteun. Resterende BSB-ers bezetten vervolgens de daken langs genoemde straten. Iets voor half negen wist een Leopard genietank de barricade in de Karregas te breken. Tijdens een zelfde actie in de Piersonstraat werd een andere Leopard geraakt door een molotovcocktail, waarop een beginnend vuurtje op deze tank moest worden geblust. Nadat de BSB en het Amsterdamse ME-peloton de Piersonstraat hadden weten te zuiveren, werd besloten tot een totale zuivering van 'De Eenhoorn'. Met het afsluiten van deze actie rond kwart over negen was duidelijk geworden dat het verzet inmiddels was gebroken. De moeilijkste fasen van de operatie waren voorbij. Nadat de resterende barricades definitief waren geslecht, kwam de aflossing door andere eenheden op gang. De ontruimingseenheden waren even na elfen weer terug op de kazerne in Grave.

De bijstanduitrusting van de Koninklijke Marechaussee was sinds het optreden in Amsterdam in 1966 nogal veranderd. Dat gold in de eerste plaats voor de personele uitrusting. Binnen drie jaar na het optreden tijdens de zogenaamde bouwvakkerrellen maakten een specifieke bijstandhelm, een nieuw type lange wapenstok, en het rotanschild deel uit van de persoonlijke uitrusting. Proeven waren gestart met aan de bijstandhelm te bevestigen gelaatsbeschermers. In de loop van 1972 werden gasbrillen afgeleverd, en waren er overtrekken voor de rotanschilden voor het afweren van vloeistoffen besteld. Om als KMar beter herkenbaar te zijn waren twee jaar later alle bijstandhelmen voorzien van een gekroonde letter 'M'. In plaats van de tuniek werd voortaan bij voorkeur een zwarte kunstleren jekker gedragen. Een geschikt gasmasker om bij de bijstandhelm te dragen werd ingevoerd. In 1980 werden verdere artikelen voor de lichaamsbeschermende aangeschaft, terwijl een nieuw model bijstandhelm werd besteld, die voorzien kon worden van een spreek- en luisterset verbonden met een portofoon.

De grootste verandering in het voertuigenbestand was de invoering van het pantserrupsvoertuig. In 1955 waren negen pantserwagenpelotons (pawpels) opgericht met toen nog de reeds eerder vermelde pantserwaggen Otter. Nadat in 1960 vijf pawpels waren opgeheven, volgden de resterende vier in 1971. In plaats daarvan kwamen de met pantserrupsvoertuigen uitgeruste pawpels 1.5 (Eerste Divisie), 2.5 en 2.6 (Tweede Divisie), en 3.5 (Derde Divisie). In 1970

stroomde het eerste pantserrupsvoertuig binnen: de M113 Commando en Verkenning. Deze versie werd in 1975 opgevolgd door de M113 A1 Personeel. Laatstgenoemde versie was onder andere voorzien van een affuit voor een lichte mitrailleur en een poederbrandblusser. Pas na Nijmegen zou de M113 A1 worden voorzien van een hydraulische installatie voor een dozerblad. In plaats van de steun aan te hoeven vragen van een Leopard zou een pantserwagenpeloton zelf provisorisch opgeworpen barricades kunnen slopen.

De M113 A1 bezat als groepsvoertuig een tweetakt vloeistofgekoelde dieselmotor, met zes cilinders in lijnopstelling. Met een maximaal vermogen van 215 pk had de M113 A1 een topsnelheid van 64 kilometer per uur. Het voertuig had een maximale lengte van 4,86 meter, een maximale breedte van 2,69 meter, en met affuit een hoogte van 2,20 meter. Het leeggewicht was 9474 kilo, en met een tweekoppige bemanning was er plaats voor elf passagiers zonder bepakking.

Epiloog

Hoewel na Nijmegen de Koninklijke Marechaussee bijstand bleef verlenen, zoals tijdens de ontruiming van de 'Lucky Luijk' in Amsterdam in 1982, nam de intensiteit af. In de tweede helft van de jaren tachtig leek geen ruimte meer weggelegd voor bijstandverlenende marechaussees. Maar in het begin van de jaren negentig maakte de KMar haar comeback. De toenemende bijstandverlening ging wellicht niet geheel toevallig vergezeld met de verankering van de Marechaussee in een nieuwe politiewet. Op grond van de artikelen 58 en 60 van de Politiewet 1993[6] kon de KMar bijstand verlenen. Behalve de zogenaamde commando-elementen had zij daartoe de beschikking over acht bijstandpelotons waarvan twee in reserve, zowel een drietal aanhoudingsgroepen als drie brandtraangroepen, en vanzelfsprekend de vier pantserwagenpelotons.

De pantserwagenpelotons waren inmiddels weer omgenummerd (531-534) en beschikten niet langer over de M113 maar de YPR 765 KMar. Dit type pantserrupsvoertuig is nog steeds in gebruik en heeft een tweetakt vloeistofgekoelde turbodieselmotor, met zes cilinders in zijopstelling. Het maximaal vermogen van 265 pk, heeft de YPR 765 KMar een topsnelheid van 70 kilometer per uur. De maximale lengte is 5,26 meter, de maximumbreedte is 2,82 meter en met affuit een hoogte van 2,20 meter. De YPR 765 KMar heeft een leeggewicht van ruim 12.000 kilo, en met een tweekoppige bemanning is er plaats voor tien passagiers zonder bepakking. Het is mogelijk om de marechaussee-uitvoering van de YPR 765 speciaal toe te rusten om de inzetmogelijkheid te vergroten.

Het nieuwe millennium kent al een aantal voorbeelden van bijstandverlening. Ik noem slechts de beveiliging van de extra beveiligde inrichting (EBI) te Vught (2000), de inzet bij tunnels te Amsterdam en Rotterdam (2001), bijstand aan de dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging (DKDB) op het gebied van persoonsbeveiliging (2002), en het politioneel toezicht bij de ambassade en het consulaat van de Verenigde Staten (2003).

Inderdaad in spoedeisende gevallen ...

Literatuur en bronnen

- Archief Bureau voor Marechaussee Historie.
- Archief Instituut Militaire Geschiedenis KL.
- Archief Museum der Koninklijke Marechaussee.
- Fijnaut, C.J.C.F., E.R. Muller en U. Rosenthal, Politie. Studies over haar werking en organisatie (Alphen aan de Rijn 1999).
- Hoek, W. van den, De geschiedenis van het wapen der Koninklijke Marechaussee (Naarden 1999).
- Hoek, W. van den, De Koninklijke Marechaussee in de Nederlandse samenleving (Soest 1975).
- Jaarverslagen Koninklijke Marechaussee, diversen.
- Mamadouh, V., De stad in eigen hand: provo's, kabouters en krakers als stedelijke, sociale beweging (Amsterdam 1992).
- Ons Wapen, diversen.
- Staatsbladen, passim.
- Waleboer, K.J., De Koninklijke Marechaussee op de Zuid-Hollandse Eilanden tijdens de watersnood in februari 1953 (Bernisse 2003). Stichting Streekhistorie Voorne-Putten en Rozenburg 18.

Noten

- 1 Staatsblad E 123 (Londen 1944).
- 2 Staatsblad F 250 (Den Haag 1945).
- 3 Staatsblad 45 (Soestdijk 1954).
- 4 Staatsblad 244 (Soestdijk 1957).
- 5 Vanaf 4 maart 1968 werd deze semi-permanente bijstaand ook geleverd aan de Haagse gemeentepolitie ten behoeve van de beveiliging van een aantal buitenlandse ambassades.
- 6 Staatsblad 724 (Den Haag 1993).